

REVISTA ENCICLO- PEDICĂ

REVISTĂ PERIODICĂ LUNARĂ

Răspundător: Ioan Corbu, Cluj, Str. General Grigorescu 16.

Se împarte gratuit, în librării 3 Lei esemplarul

Motto: *Culmea desmățului și a „prostului gust” al școlii fonetice s’a ajuns cu lăpădarea clasicului latin și român: „cogitocugēt” și înlocuirea lui cu ungurismul prost (poetic!) „gând”, ba chiar și a numelui de „Român-Romanus” cu acel-a de „Valah”.*

Cum scriem cuvintele „străine”.

(Urmare, 3)

Ca resumat al celor desvoltate în Numărul din urmă, accentuăm din nou, încă o dată, cuvintele, verbele formate din rădăcini românești, cu prefipse latino-românești, după limbile surori (cu înțelesurile, ce au căpățat în l. franceză, italiană...) nu sunt a se considera nici ca străinisme, nici ca neologisme, ci ca formațiuni românești, căror-a avem să le dăm întâietatea față de orice străinisme. Așe, sunt formațiuni românești: des-arma; com-, des-, rea-bate; de-, re-, pre-cădē(re); de-, în-, re-, per-, con-curge; re-cunōșce; a-, desa-, rea-corda (francezul „acorda” vine dela rădăcina latină „cord = inimă”, dar noi o putem considera în legătură cu românescul „córdă: acorda”); pre-, suc-cede (rom. purcede); re-cerca; con-, re-, per-, sus-, reîn-cepe (rom. „în-, pre-cepe”); con-, es-, redes-chide; a-, re-cusa (iscusat); re-, pre-, tră-da; des-, contra-, ab-, inter-, pre-ține; con-, de-, re-, rea-, tra-, se-, întro-, pro-, reîntro-duce; con-funda; com-, dis-puta; con-vinge; de-juca; de-, ad-juceca; con-, sub-juga; con-, ab-jura; pre-, re-lua; ad-mira; per-, ad-, co-, de-, re-, pro-, compro-, trans-mite (rom. tră-mite și tri-mite, sumete, lat. „mittere”); co-, trans-muta; re-nașce; e-, pre-număra; de-, re-, sus-, supra-numit; a-, rea-, com-, dis-pără (și transparent); pro-, re-, de-păș; re-, între-, sur-prinde; res-pinge; com-, re-peți, a-petit; com-, dis-place; trans-plânta; de-pinde (rom. „pre-, îm-pinde”); com-plini; dis-prețui, a-, de-preția (nu

„aprecia“); com-, de-, re-, trans-, es-, între-, o-. post-, predis-, presu-, supra-pune; trans-, im-, es-, re-, de-porta (purta); a-, de-, ab-roga; e-, i-, co-, între-, pro-rumpe (aşe se spune pe la noi, ca lat. „rumpere“); a-salta (rom. sălta); po-, pre-şedè; con-, descon-şidera: ab-sorbì; sub-, de-, în-, con-, trans-, pre-, pro-scrie; con-, re-, ob-serva (Cipariu l-a românit: „oserba“, îl putem considera tot ca rădăcină rom. şi cu v); de-, sub-, con-, re-semna; con-, ab-, re-sta; con-sună; re-, con-simţi; între-tăia; ţese; re-, de-, ab-, ob-, con-, între-, măn-, sus-ţinè; pre-tinde; con-, de-, sus-, a-, abs-trage; per-, con-turba; de-, coin-cide (rom. ucide); în-, ab-, es-unda; re-, pre-, con-, contra-, între-, de-, par-, pro-, supra-venì; supra-veghea; re-, pre-, pro-, între-vedè; con-vorbì... sunt cele-a mai îndătinatè, şi încetăţenite şi mai uşor de recunoscut. Desmăţul şcòlei fonetice tinde să le înlocuiescă cu ţigănisme, ca şi când aceste-a ar fi mai româneşti. Înlocuirea nu e iertat să se facă decât cu cuvinte româneşti; bunăoră „conserva“ cu „păstra“ (lat. „parsitare“), dar nu totdeauna; „permite“ cu „ierta, lăsa, încuviinţa, învoi...“ (nu ţigănismul „îngădui“); „promite“ cu „a-şi da cuvîntul, a se apuca, a se prinde, a se lega, a se legătui, a jurui...“ (nu ţigănismul „făgădui“)..

Sunt între aşè numitele neologisme şi rădăcini româneşti, nu aşè uşor de recunoscut, ca „resulta“, fr. „résulter“ din lat. „re-saltare“ (rom. sălta), sau „în-, con-, e-, a-spira“, rom. „suspina“, lat. „su-spirare“, macedoromânul „suspirare“, care e forma cea corectă, tot aşè ca şi „serin“ (lat. „serenus“), cum se đice pe la noi şi la Macedoromâni, în loc de „senin“. Pòte că după epoca rotacismului „suspira, serin“ au fost confundate cu cuvintele rotacizate şi atunci a fost prefăcut r în n. „Venin“ însă pe la noi a rămas rotacizat: „verin“; e caracteristic însă, că tot aşè đic şi Macedoromâni, deşi pe acolo n'a fost fenomenul rotacismului.

Noi am admis principiul, că între formele dialectale câtă să aplicăm pe acele-a, cari au păstrat mai bine forma originală, latină. Fără acest principiu nu se pòte ajunge la o limbă unitară. A spus-o asta Cipariu de mult în „Principii de limbă şi scriptură“, unde ne învèţă, că „prin aplicarea consecinţe a principiului fonetic numai se sancţionează varietatea, diferenţa în limbă şi discordia în ortografie“. Cu desmăţul fonetist fiecare provincie are dreptul să scriă, cum rosteşte; în Bănat apare o revistă cu titlul „Fruncea“ (în loc de „Fruntea“), cum se rosteşte şi pe la noi. În Dicţionarul Academiei ni-se spune, că forma „ghili“ pentru rutenismul „bili“ (în locul rom. „înălbi“) tinde să devină literară. Şi tot aşè va deveni literară: „ghine,

geparce..." în loc de „bine, departe..." — păcat, că n'a fost bolșevismul fonetist în epoca rotacismului, am ave ađi forma literară „ghire"... în loc de „bine"... Așe se destramă unitatea limbei pe urma desmățului școlei fonetice.

Tot așe sunt a se conșidera ca formațiuni româneșci și cuvintele formate din rădăcini româneșci, compuse, ca „participa" (lua parte), din „parte, (in-)cepe" (lat. „capio, cepi"), crucifica... în dicționarul nostru sunt arătate și însemnate tóte formațiuni și rădăcinile româneșci. (va urma)

Ortografie.

În rubrica d-sale „Limba noastră" „Universul", d-l Pisani critică pe dascăli de limba română, cari nu știu ortografia, scriind „plugarii noștrii" (cu doi i) și „atribuii"... Noi însă am întreba pe d-l Pisani, că dacă „noștrii" nu e bine și ortografic (și aici suntem de o părere cu d-l Pisani), pentru ce e bine „plugarii" (cu doi i), căci nici aici nu se aud doi i, ci numai unul, ca și în „noștri"? Mi-se va răspunde, că așe a statorit Academia, ca să destingă forma articulată, de cea nearticulată, care încă se scrie cu un i întreg, deși acolo e un i scurt, care după principiile fonetice ar căta să aibă un semn pentru a-l destinge de i întreg, și nu să se facă reguli arbitrare în contra legilor fonetice, căci doi i la capătul cuvintelor forméză un diftong, în care se aude un i lung (accentuat) și unul scurt, ca în „mâni" (nu „mâni" = mânei) dela „mânie". Dar de ce n'a dat Academia și o regulă pentru a destinge forma articulată, masculină a pluralului de forma nearticulată, feminină a pluralului (și a genetivului și dativului singular)? Pentru ce nu destinge forma articulată, plural dela „hoț, avut .. : hoții avuții..." de forma nearticulată, feminină, plural dela „hoție, avuție... : hoții, avuții...", care se rosteșce cu totul altcum, dar după legile fonetice — și dór' avem grafie fonetică. Ortografie adevărată nu se face cu regule arbitrare, cari se bat în capete cu principiile.

Venim acum la „atribuii" (cu doi i). Cu ce drept am imputa scrietorului, că s'a folosit de aceeași metodă ca și Academia pentru a destinge infinitivul, în care „ui" nu forméză un diftong, de indicativul presinte (despre forma acésta vom mai vorbi), pers. 2-a, singular, care e tot „atribui", dar aici „ui" forméză un diftong. Și destingerea cu doi i: „atribuii" i-a succes scrietorului, fără să calce legile fonetice ca Academia cu „plugarii", căci i între două vocale e scurt: „baie, bătaie". Nu e óre mai ortografic și mai fonetic să aplicăm, cum facem noi, un accent greu pe i la infinitiv: „atribui" pentru a-l des-

tinge de indicativ, pers. 2: „atribui”? iar pe i scurt s^l însemnăm cu un semn órecare, noi îl scriem cu i fără punct (fiind mai ușor de făurit): „plugari”, și atunci n'avem lipsă să adaugem la forma articulată încă un i în contra regulilor fonetice: „plugari”, și nu „plugarii” (ca la „plugării”).

Seră de toamnă.*)

Vine c^l pe'nserat
și se lasă
tot mai desă
peste văli și peste sat.

Intunerecul tot creșce,
dór' vr'o zare-
'n depărtare
la apus de mai luceșce.

Mugesc turmele 'nspre sat,
iar pe dealuri
și prin vaduri
trec săteni dela cărat.

Iar acum de după deal
iese lună-
'ncinsă 'n brumă,
s'oglindeșce'n lac sub mal.

Răt^lcind din loc în loc
vîntul trece,
sufflând rece,
bate'n frunțele de plop;

vr^lnd, nevr^lnd el le inhață,
nu mai scapă,
cad în apă,
tresărind de fiori de ghiață.

Acum totul s'a-aședat,
și în față
satu'n c^lță
s'a'nv^llit și s'a culcat.

Prin liniștea de mormînt
jalnic plânge
și se stinge
viers de bucin dus de vînt.

Nime nu mai priveghieză,
desfrunțită
și-amorțită
și natura dormiteză.

Pe-atunci luna'ncet trec^lnd,
câte mări în
depărtări
scaldă fața-i tremurând.

Numai dinsa mai vegheză,
deși plină
și senină,
cum e, pare-că vis^lză.

Iar natura își îndreptă
fața-i blândă,
suferindă,
și duios la dinsa cată.

Numai ea, ce-adesori
de cu seră-
'n nopți de veră-a
desmierdat-o până'n zori,

o'nțelege, pecând trece
peste lume
și depune
sărutări pe sinu-i rece.

*) Prima încercare, Octombrie 1892.